

Burgerlijke aansprakelijkheid, verzekering en sociale zekerheid als stelsels tot schadevergoeding

Huidig en toekomstig samengaan

Dries SIMOENS
Navorsingsstagiair N.F.W.O.

*«La loi ne peut balancer entre celui qui se trompe et celui qui souffre»
(Verslag van Bertrand de Greuilles, zitting van 16 pluviöse, jaar XII, Locré, deel XIII, blz. 59).*

«Le rôle de la société et des juristes est-il d'enregistrer les conséquences?» (TUNC, noot onder Cass. fr. 17 dec. 1963, D., 1964, 171).

1. Het aansprakelijkheidsrecht, los beschouwd van elke idee van verzekering, bestaat in de overheveling van de opgelopen schade van de ene persoon op de andere. Deze verplaatsing is een uitzondering op het algemeen beginsel dat een verlies blijft liggen waar het valt (the loss rests where it falls) (1). Het noodlot kiest zelf zijn slachtoffer, en in onze rechtsorde die in verregaande mate gebaseerd is op de eerbiediging van het individueel eigendomsrecht (2), bestaat a priori geen reden om de schade eerder door deze dan door gene persoon te doen dragen. Alleen dan was er in de negentiende-eeuwse optiek een reden tot vergoeding, tot verplaatsing dus van de opgelopen schade van de schouders van het slachtoffer naar die van een derde, voorhanden, als de schade aan de schuldige ge-

(1) Het is bijzonder nuttig dit beginsel als uitgangspunt te nemen voor elke studie inzake aansprakelijkheids- of vergoedingsrecht; zie SAVATIER, R., *Métamorphoses économiques et sociales du droit privé d'aujourd'hui*, eerste reeks, hoofdstuk 12: vers la socialisation de la responsabilité et des risques individuels, blz. 332 e.v., vooral blz. 333; — VAN GERVEN, W., *De invloed van de verzekering op het verbintenissenrecht*, R.W., 1962-63, kol. 777 tot 792, nr. 2; — VAN DEN HEUVEL, H., *Cumulatie van vorderingen en subrogatie van de ongevallenverzekering*, W.P.N.R. (1960), blz. 4614 e.v., vooral blz. 4619.

(2) VAN GERVEN, W., *o.c.*, nr 2.

draging van deze laatste diende te worden toegeschreven. De fout was dus de factor, die bij de belangenafweging tussen slachtoffer en schadeverwekker voldoende gewicht in de schaal wierp om de balans in het voordeel van eerstgenoemde te doen doorslaan (3). Een uitgesproken individualistisch aansprakelijkheidsrecht was hiervan de vrucht.

Een dergelijke opvatting nochtans, die in feite veeleer een tijdsgebonden, filosofische keuze was dan een «*évidence éternelle*» zoals ze door de eerste commentatoren van het Napoleontisch wetboek werd voorgesteld (4), bleek alras niet helemaal verenigbaar met de veranderende noden van het recht.

2. Gaandeweg rees, met de voortdurende toename — zowel in aantal als in omvang — van schadegevallen tengevolge van de mechanisering, de verstedelijking en de stijgende complexiteit van het maatschappelijk leven, het besef dat de beperking van de burgerlijke aansprakelijkheid tot de vergoeding door het individu van de schadelijke gevolgen van zijn **foutieve** gedragingen de belangen van het slachtoffer niet volkomen diende. Met andere woorden: het rechtvaardigheidsgevoel eist dat aan het onschuldig slachtoffer voorkeur dient te worden gegeven boven de schuldige schadeverwekker; maar eist de billijkheid niet dat het slachtoffer ook wordt geholpen in deze gevallen waar het er niet in slaagt de fout van de derde (of van de medecontractant) genoegzaam te bewijzen (5), of waar het op diens insolabiliteit stuit?

3. Voor de traditionele foutaansprakelijkheid tekende zich aldus een dilemma af: ofwel moest het foutbegrip in het recht haar quasi-filosofische betekenis van morele verwijtbaarheid blijven behouden en dus beperkt blijven tot de gevallen waarin er werkelijk sprake was van schuld; ofwel moest, om het slachtoffer ter wille te zijn, het begrip

(3) Niet alleen de burgerlijke aansprakelijkheid, ook andere rechtsinstellingen werden geïnspireerd op de menselijke schuld: men denke in dit verband aan de echtscheiding (divorce-sanction) en het faillissement.

(4) Zie hieromtrent: VINEY, G., *Le déclin de la responsabilité individuelle*, Bibliothèque de droit privé, Paris, 1965, vooral nr. 3.

(5) De vraag van het bewijs stelt zich zeer acut inzake verkeersongevallen, vooral omdat ons recht terzake geen vermoeden van aansprakelijkheid schept ten laste van de autobestuurder; zie meer hierover bij DALQ, R.O., *L'article 1382 du Code civil et les accidents de la circulation*, J. T., 1965, 497-504; voor een vergelijkend overzicht, zie DEAK, D., *Automobile accidents, A comparative study of the Law of Liability in Europe*, 79 U. pa. L. Rev. 271-305; — JAUFFRET, V.C., *La responsabilité civile en matière d'accidents d'automobile* (étude comparé de droit espagnol, Italien et français), Paris, 1965; — PFENNIGSTORF, J., *Unification of the protection of traffic victims in Europe*, 15 Am. J. Comp. L. 436—456 (1968/67); — TUNC, A., *Traffic accident compensation*, in: International encyclopedia of comparative law, vol. XI, hoofdstuk 14.

zelf van de fout worden uitgehold en haar toepassing oeverloos worden uitgedeind. Het recht koos de tweede oplossing, en verbond aan tekortkomingen van de meest uiteenlopende aard op het morele of sociale vlak, dezelfde juridische gevolgen. Dat zodoende de bestraffende en preventieve werking van de foutaansprakelijkheid aan geloofwaardigheid moest inboeten, werd er maar bijgenomen. Waar het aankwam, was het slachtoffer niet in de kou te laten, was van geld te nemen waar het zich bevond «prendre l'argent où il se trouve» (6). De subjectieve aansprakelijkheid ruimde steeds verder de plaats voor een **objectieve aansprakelijkheid**...

4. De foutaansprakelijkheid is daarenboven essentieel een individuele aansprakelijkheid: fouten worden aan enkelingen, niet aan groepen toegeschreven. Een dergelijke individuele opvatting strookt niet met de noden van een rechtvaardige en integrale vergoeding. Schade, als verstoring van de normale werking van het maatschappelijk leven, eist een aangpaste vergoeding, wil er van geen onrechtvaardigheid sprake zijn. Welnu, de entiteit die het best geschikt is om aan deze eis van volledige en rechtvaardige vergoeding te beantwoorden, is niet noodzakelijk degene die de schade zelf verwekt. In het algemeen zullen groepen, door de omvang van hun bezittingen, gunstiger schuldenaars zijn voor de slachtoffers dan enkelingen (7).

De **mechanismen van collectieve vergoeding**, als verzekeringen en sociale zekerheid, danken hieraan hun steile opgang...

5. Een bezinning op het **wezen zelf van de burgerlijke aansprakelijkheid** laat toe de twee polen van deze instelling te onderkennen: vergoeding van aangerichte schade enerzijds, repressie van bedreven fouten anderzijds (8). Het is én om het slachtoffer te helpen, én om de dader te bestraffen dat het beginsel is gesteld van de weerslag der schadeverwekkende gevolgen van de handeling, door een enkeling ingesteld, op diens patrimonium (9). Welnu, aan elk van deze twee polen beantwoorden aan elkaar tegengestelde strekkingen: want waar, zoals gezien (10), een adequate schadevergoeding best met een **collectivering** van de aansprakelijkheid en haar losmaking van de foutidee is gediend, eist de doeltreffende preventie en repressie

(6) Aldus de formulering door ESMEIN, P., Gaz. Pal., 1958.2, doc. 46.

(7) Zie VINEY, G., O.C., nr. 4.

(8) Over deze dubbele rol handelt het proefschrift van STARCK, B., *Essai d'une théorie générale de la responsabilité civile considérée en sa double fonction de garantie et de peine privée*, Paris, 1947; zie ook HOEKEMA, A., *Schadeplichtigheid in het verkeer*, Zwolle, 1967, in het vierde hoofdstuk: strafbaarheid en schadeplichtigheid in het verkeer, biz. 81 e.v.

(9) VINEY, G., O.C., nr 2.

(10) Zie hoger, nummer 4.

precies een **individualisering** van de futaansprakelijkheid waarvan de omvang zo weinig mogelijk volgens de aangerichte schade dient gemodelleerd, doch integendeel op de sociale en morele ernst van de fout moet worden afgestemd (11).

6. Op elk ogenblik van de geschiedenis heeft de aansprakelijkheid zich bewogen tussen deze twee uitersten (**collectivisme** en **individualisme**), omdat ze de kiem van deze tegenstelling onlosmaakbaar in haar eigen innerlijke dualiteit met zich meedroeg. Om die reden ook laat de geschiedenis geen voorbeeld zien van een volstrekt individualistisch of collectivistisch stelsel.

7. In deze bijdrage worden de verscheidene vergoedingsbronnen eerst afzonderlijk bestudeerd (hoofdstuk 1). Daarna wordt de onderlinge samenhang nagegaan, zoals ze thans bestaat (hoofdstuk 2), maar ook zoals ze in de toekomst kan worden uitgebouwd (hoofdstuk 3). Wat dit laatste punt betreft zal blijken dat de zojuist ontwikkelde gedachten inzake de beide polen van de burgerlijke aansprakelijkheid een stevig uitgangspunt vormen.

A. DE BURGERLIJKE AANSPRAKELIJKHEID

§ 1. Futaansprakelijkheid

8. Fouten zijn onafscheidelijk verbonden met de **menselijke vrijheid** (12), die erin bestaat dat de mens zijn eigen toekomst bouwt, dat hij vrij kiest en voor zijn keuze verantwoordelijk is. Hierin is de ware grootheid van de mens gelegen : dat hij voor zijn handelingen aansprakelijk is (13). «Le bonheur», aldus GIDE, «n'est pas dans la liberté, mais dans l'accomplissement d'un devoir». Het burgerlijk wetboek werd opgesteld als een hulde aan dit vrijheidsideaal (14). Het vormt de stevige grondvesten waarop de drie pijlers van ons

(11) De civiele rechter, zoals de strafrechter, zou dan een veel grotere vrijheid inzake toemeting der sanctie genieten ; zie HOEKEMA, A., o.c., blz. 85 e.v.

(12) SAVATIER, R., *Comment repenser la conception française actuelle de la responsabilité civile ?*, D. 1966, Chr. 149-158, vooral blz. 149.

(13) Zie hieromtrent de les door SAVATIER gegeven t.g.v. de sociale week te Grenoble, *Le droit au service de l'homme, socialisation et personne humaine*, Recueil des cours, blz. 301.

(14) SAVATIER, R., o.c., nr. 4.

rechtssysteem zijn gebouwd : de eigendom, de contractsvrijheid en de burgerlijke aansprakelijkheid. Omdat de vrijheid het eerste attribuut blijft van de menselijke waardigheid, is het — ook juridisch — onmogelijk de mens niet te behandelen naar de maatstaf van de waarde van zijn daden. Geplaatst voor een probleem van geleden en aangerichte schade, kan het recht het lot van de onschuldige en dat van de schuldige niet gelijk behandelen. Wie zou aannemen dat de dronken doodrijder juridisch gelijk wordt berecht als zijn slachtoffer ?

9. De fout is de richtsnoer zowel van de **burgerlijke** als van de **strafrechtelijke aansprakelijkheid**. De dubbele werking van de strafwet, namelijk normwerking (generale preventie) en gedragswerking (speciale preventie) speelt ook op het burgerlijk vlak een rol (15). Toch is de burgerlijke aansprakelijkheid niet alleen, misschien zelfs niet in de eerste plaats, op deze preventie gericht : hoofddoel blijft de vergoeding door de schadeverwekker van de aangerichte schade (16). De centrale figuur is dus de gelaedeerde, en de schadevergoeding zal allereerst naar diens belang worden afgemeten. De zwaarte van de fout speelt op het burgerlijk vlak dan nog lang niet dezelfde rol als in het strafproces, dat recht spreekt ten aanzien van de dader. Tussen straf en schadevergoeding bestaan dus zeer aanzienlijke verschilpunten : terwijl de eerste door subjectieve factoren wordt bepaald, spelen bij de tweede objectieve aspecten een rol. Waar bij de bestraffing niet langer meer het beginsel telt van de totale vergelding volgens het aloude adagium «oog om oog, tand om tand», geldt terzake van schadevergoeding onverminderd de regel van het volkomen herstel van de aangerichte schade (17). KOSTER (18) haalt in dit verband het voorbeeld aan van de aansprakelijkheid voor het abnormale gevolg (19) : terwijl de strafrechter de abnormaliteit van het gevolg in zijn waardering kan betrekken door slechts een lichte straf op te leggen, heeft de burgerlijke rechter slechts de keus tussen... alles of niets, alnaargelang hij tot het al dan niet voorhanden zijn van een causaal verband besluit, veroordeelt hij verweerder tot algehele of tot helemaal geen schadevergoeding (19).

(15) HOEKEMA, A., o.c., blz. 88.

(16) Anders de aanhangers van de z.g. activiteitstheorie van WERTHEIM, A., (*Aansprakelijkheid voor schade buiten overeenkomst*, diss. Leiden, 1930, blz. 30) : naar deze opvatting «eist het algemeen belang dat de schadevergoeding niet alleen dient voor herstel van de schade maar mede, ja zelfs hoofdzakelijk, om de dader te activeren om zich van dergelijke gedragingen te onthouden».

(17) Voor een goede afweging tussen straf enerzijds en schadevergoeding anderzijds, zie HOEKEMA, A., o.c., blz. 88.

(18) KOSTER, H., *Causaliteit en voorzienbaarheid*, Inaugurale Rede, 1963, blz. 34.

(19) Aldus HOEKEMA, A., o.c., blz. 85 ; naar Belgisch recht betreft de rechter wel de abnormaliteit van het gevolg bij zijn beslissing inzake het bedrag van de schadevergoeding, ...

Zo blijkt dat de civielrechtelijke foutaansprakelijkheid veel verder **geobjectiveerd** is dan de strafrechtelijke.

§ 2. Risico-aansprakelijkheid

10. De **objectieve maatstaf** won gaandeweg veld (20). Reeds door de opstellers van het burgerlijk wetboek werd in bepaalde gevallen een vermoeden van aansprakelijkheid vooropgesteld, dat een omkering van de bewijslast ten gunste van het slachtoffer voor gevolg had (21). Rond de eeuwwisseling werd duidelijk dat de vergoeding van arbeidsongevallen niet langer op de foutaansprakelijkheid mocht gebaseerd zijn. Aangezien de door SAINCTELETTE (22) voorgestelde interpretatie van de contractuele verhouding tussen werkgever en werknemer niet voldeed, werd een nieuwe aansprakelijkheidsgrond geschapen: de risicoaansprakelijkheid (23).

De wettelijke aansprakelijkheid van de bezoldigde vervoerder was een andere duidelijke stap in dezelfde richting (24). Toepassingen vinden we ook inzake schade aangericht door een luchtschip aan personen en goederen op de grond (25), schade voortspuitende uit de vestiging of uitbating van electriciteitsbedrijven (26), schade veroorzaakt door grof wild (27), door atoomschepen (28), en de burgerlijke aansprakelijkheid in de kernenergie (29).

11. De **onderliggende gedachte** was steeds dezelfde: door de verknechting van de materie aan zijn wil doet de mens het risico toemenen. «Sa volonté libre, en dominant la nature matérielle, dont il exploite à son gré et dans son intérêt les forces presque illimitées, augmente prodigieusement sa puissance, mais charge cette puis-

(20) SAVATIER, R., o.c., nr. 6; SCHUERMANS, L., *Dient de wettelijke aansprakelijkheid bij verkeersongevallen worden vervangen door een stelsel van verzekering*, deel I, Foutverzekering of schadeverzekering, R.W. 1966-67, kol. 1353-1384, vooral kol. 1354.

(21) Artikelen 1384 tot 1386, burgerlijk wetboek.

(22) SAINCTELETTE, *De la responsabilité et de la garantie*, Accidents de transport et accidents de travail, Brussel 1884.

(23) Over de sociale nood die tot de aanvaarding van het geschapen risico als bron van aansprakelijkheid leidde, zie DILLEMANS, R., *Handboek van sociale zekerheid*, eerste deel, Leuven, 1973, biz. II 2.

(24) Wet van 25 augustus op de vervoerovereenkomst; Warschauwverdrag van 12 oktober 1929; Belgische wet van 7 april 1936, met protocol van Den Haag van 28 september 1955; Belgische wet van 30 juli 1963.

(25) Verdrag van Rome van 29 mei 1935, Belgische wetten van 11 september 1933 en 14 juli 1966.

(26) Wet van 10 maart 1925.

(27) Wet van 14 juli 1961.

(28) Wet van 9 augustus 1963.

(29) Verdrag van Parijs van 29 juli 1960, Belgische Wetten van 18 juli 1966 en 1 augustus 1966.

sance de risques dommageables, étendus à la taille des forces, en elles-mêmes aveugles, que cet homme utilise» (29 bis).

Ondanks alle getroffen voorzorgsmaatregelen kunnen de door hem in het leven geroepen krachten schade aanrichten. De wetgever, geplaatst tegenover bedoelde handelingen en ondernemingen, stelt vast dat deze zich vlug tot schadeveroorzaking lenen of zwaarwegende gevolgen hebben; hij verbiedt ze nochtans niet, doch verklaart de betrokken personen aansprakelijk voor alle schade, ook zonder schuld (30).

Het risico is des te groter, omdat het niet verwekt wordt door een enkeling, die slechts op zijn eigen handelingen te letten heeft. Integendeel: om de krachten die hij in het leven roept te gebruiken vormt hij rond zich een groep. Welnu, de schadeverwekkende fout zal vaak volledig anoniem blijven (31). «Tout homme, aldus SAVATIER devient aujourd'hui responsable, non seulement de sa faute, mais encore de toutes les forces travaillant à son service».

Toch blijft de risicoaansprakelijkheid essentieel een **burgerlijke aansprakelijkheid**, een aansprakelijkheid dus die essentieel verbonden is aan de menselijke vrijheid: zoals de foutaansprakelijkheid de vergoeding legt op wie door zijn fout schade heeft veroorzaakt, zo legt de risico-aansprakelijkheid de last op de schouders van wie vrijwillig en te zijnen voordele het risico heeft geschapen.

Of men de schadeverwekker nu veroordeelt op grond van zijn beuzen of vermoede fout, of op grond van de gevaarscreatie, toch blijven de fundamentele bezwaren van de burgerlijke aansprakelijkheid bestaan. Deze bezwaren bevinden zich op het economische vlak en op dat van de billijkheid, ze betroffen én de schadeverwekker, én het slachtoffer.

§ 3. Tekortkomingen van de traditionele burgerlijke aansprakelijkheid

12. Vooreerst **economisch** gezien: het schadebedrag dat door de fout wordt veroorzaakt overstijgt in vele gevallen het fortuin van de schadeverwekker, zodat het slachtoffer op diens insolventie stuit.

(29 bis) SAVATIER, R., o.c., nr. 6.

(30) Zie meer hierover bij BOSONNET, G., *Haftpflicht oder Unfallversicherung*, Zürich, 1965, blz. 48.

(31) SAVATIER, R., a.w., nr. 6, die volgende voorbeelden geeft: «Qui, dans la chaîne de fabrication d'une automobile, a commis l'inattention se trouvant à l'origine du mauvais montage ayant causé un accident? Par quelle faute d'étiquetage ou de remplissage, le flacon médicale sortant du laboratoire est-il devenu trompeur et mortel?».

(32) SAVATIER, R., *Vers la socialisation de la responsabilité et des risques individuels* D.H., 1931, 9-12.

Doch ook ten aanzien van de **billijkheid** kan de vraag worden gesteld of het opgaat een mens, soms jarenlang, te laten boeten voor de gevolgen van een zeer lichte fout (33).

Met andere woorden : het is lang niet zeker of bij de belangenafweging tussen het, bij veronderstelling, geheel onschuldige slachtoffer en de schadeverwekker aan wie slechts een lichte of zeer lichte schuld kan worden aangewreven, de verliesverschuiving ten nadele van laatstgenoemde niet als onbillijk of zelfs arbitrair wordt ervaren (34). Er bestaat een **tragische wanverhouding** tussen de lichtheid en de korte duur van vele fouten, enerzijds, en de ernst en de lange duur van de mogelijke gevolgen, anderzijds (35). De Franse hoogleraar TUNC merkt in dit verband op : «Le rôle de la société et des juristes, est-il d'enregistrer les tragédies ou de chercher à en amortir les conséquences ?» (36).

13. Het bleek dus niet langer houdbaar in deze tijd de vergoeding nog steeds te laten geschieden volgens het napoleontisch model van de verliesverschuiving van een onschuldig slachtoffer naar een schuldige dader

— vooreerst omdat de basisidee van ons traditioneel aansprakelijkheidsrecht de regel is dat «een goede huisvader geen fouten begaat», terwijl de dagelijkse ervaring ons leert dat we, bijvoorbeeld in het verkeer, er allen begaan en dat de voorzichtigste onder ons ze niet kan vermijden noch ontsnappen kan aan de fouten van anderen (37).

— verder omdat de omstandigheden van een ongeval, als eenmalig menselijk gebeuren, fataal niet te reconstrueren zijn en het oordeel van de rechter a posteriori een haast onmogelijk speuren veronderstelt naar het menselijk falen in een geheel van mechanische, motorische, klimatologische causale factoren.

— tenslotte omdat de toenemende omvang van de schadegevallen de financiële draagkracht van een individu dikwijls te boven gaat (38).

(33) SAVATIER, R., *Comment repenser...*, o.c., nr. 5.

(34) VAN GERVEN, W., o.c., nr. 3.

(35) KRUIHOF, R., *Zal de burgerlijke aansprakelijkheid inzake verkeersongevallen in Frankrijk afgeschaft worden ?* R.W. 1964-65, kol. 1993-2004, kol. 1994.

(36) Aldus een nota van TUNC, A., onder Cass. fr. 17 dec. 1963, D. 1964, 171.

(37) BLAEVOET, Ch., *Nouvelle orientation de notre système de responsabilité civile*, D. 1966, Chr. 113-116.

(38) Dit aspect zou vooral centraal staan in ontwikkelingslanden, volgens TUNC, A., *Traffic Accident Compensation, Law and proposals*, in : *International encyclopedia of comparative law*, Vol. XI, hoofdstuk 14, blz. 4, nr. 2 e.v.

B. SCHADESPREIDING DOOR VERZEKERING EN SOCIALE ZEKERHEID : COLLECTIVISERING VAN HET RISICO

§ 1. De private verzekering

14. Naast de **schadeverschuiving** komt de **schadespreiding** als vergoedingsmechanisme in aanmerking. Hoeksteen van deze tweede techniek is de reeds algemeen doorgedrongen vaststelling dat verzekering niet zozeer een schadeverschuiving dan wel een spreiding ervan in de hand werkt (39). Wanneer een dergelijk stelsel in al zijn consequenties zou worden toegepast, betekent dit dat men niet meer moet zoeken naar een schuldige gedraging als beslissende grondslag voor een verschuiving van de schade, maar wel naar de verzekering die ongeacht de schuld van de schadeveroorzaker en/of benadeelde de schade zal overnemen. Deze schade zou dan uiteindelijk over alle leden van de premiesbetalende groep worden omgeslagen; deze groep wordt samengesteld uit personen, die zich aan hetzelfde risico onderworpen weten.

15. Vooral in de **Skandinavische landen** is de verzekeringspraktijk zeer ver doorgedrongen. In de laatste tientallen jaren werd, zowel door officiële commissies (40) als op privaat initiatief (41) ernstig werk gemaakt met de studie van verhouding tussen burgerlijke aansprakelijkheid en verzekering. Een vrij ruime concensus schijnt in die landen te bestaan ten gunste van een verder bewandelen van de ingeslagen weg: in nog verruimde mate zou de vergoeding op de verzekering wegen, omdat zulks tegelijk de belangen dient van wie de schade toebrecht én van wie ze leed (42). Voorbehouden blijven nochtans de gevallen waarbij de preventie de instandhouding van de foutaansprakelijkheid eist, of nog de gevallen van aanprakelijkheid zonder fout, omdat daar de beschouwing voorziet dat bepaalde schade tengevolge van economische redenen op zekere personen (bijvoorbeeld werkgevers) moet drukken.

16. Klassiek is het **onderscheid** tussen de aansprakelijkheidsverzekering enerzijds, de personen- en schadeverzekering anderzijds.

(39) Zie MIGNON, M., *La socialisation du risque*, D. 1947, Chr. 37, alsook VAN GERVEN, W., o.c., nr. 4.

(40) Zo de Commissie opgericht in 1951, ter gelegenheid van het Congres des Skandinavische Juristen.

(41) Zie bijvoorbeeld STRAHL, J., *Tort liability and Insurance*, Scand. Stud. L., 1959, 3, 199; zelfde auteur, *Les congrès de juristes nordiques*, Rev. int. dr. comp., 1952, blz. 259 e.v. asmede USSING, *Evolution et transformation du droit de la responsabilité civile*, Rev. int. dr. comp., 1955, blz. 485 e.v., zelfde auteur, *The Scandinavian Law of Torts, Impact of Insurance on Tort Law*, Americ. J. Comp. L., 1952, 359.

(42) STRAHL, J., *Les congrès...*, o.c., blz. 261.

De laatste twee zijn voorbeelden van rechtstreekse verzekering, waarbij, in het kader van de contractuele relatie verzekeraar-verzekerde, deze laatste zich onmiddellijk tot de verzekeraar kan wenden zonder zich om de omstandigheden van het schadegeval te bekommeren (althans tot op een zekere hoogte), en met name zonder de fout van een derde te moeten bewijzen.

in de aansprakelijkheidsverzekering wil de verzekeringnemer zijn vermogen beschutten tegen de schadelijke gevolgen van een soort aansprakelijkheid die hij kan oplopen (43). Alhoewel wezenlijk geënt op de burgerlijke aansprakelijkheid, waaraan ze geen jota verandert, is de aansprakelijkheidsverzekering het meest typische voorbeeld van de schadespreiding, van de «socialisering» van het risico. De aansprakelijkheidsverzekering, verre van de bestaande vergoedingsmechanismen te veranderen, drong zich op als hun verlengstuk. Zo komt men tot de al bij al vrij onthutsende vaststelling, dat door de opgang van de aansprakelijkheidsverzekering de burgerlijke aansprakelijkheid tegelijk werd uitgebreid én ontwricht.

Uitgebreid, omdat deze verzekering de al te scherpe kanten van het individuele aansprakelijkheidsstelsel hielp afronden (44), doordat het én de onbillijkheid van de civielrechtelijke sanctie ingeval van lichte fout én het gevaar voor insolventie in hoofde van de schuldenaar verhielp. «Le progrès de l'assurance-responsabilité fut le facteur décisif de l'élargissement de cette responsabilité elle-même» aldus SAVATIER (45).

Door de aansprakelijkheidsverzekering werd het **begrip zelf** van de burgerlijke aansprakelijkheid tot in haar grondvesten aangetast. Van een **sanctie** voor de verantwoordelijke schadeverwekker werd ze een **waarborg** voor het slachtoffer (46). Het aansprakelijkheidsproces krijgt op die manier een haast kunstmatig karakter, vooral wanneer het slachtoffer van zijn kant een zakenverzekering had afgesloten. In deze veronderstelling bevinden zich tegenover elkaar de zakenverzekeraar van de schadelijder en de aansprakelijkheidsverzekeraar van de schadeverwekker. «Entre ces deux tiers par rapport à la responsabilité, aldus SAVATIER, se réglera tout le litige sur la res-

(43) VANDE PUTTE, R., *Handboek voor verzekeringen en verzekeringsrecht*, 1967, biz. 27.

(44) Zie hoger, nummer 12.

(45) SAVATIER, R., *Comment repenser...*, o.c., nr. 16.

(46) Zo stelde zich de vraag, of aan het derde slachtoffer geen rechtstreekse vordering toekwam tegen de aansprakelijkheidsverzekeraar van de tegenpartij; zie hierover: CROS, R., *La victime d'un dommage en face de l'assureur de responsabilité* thesis, Montpellier, 1938; MAZEAUD, L., *La victime peut-elle poursuivre l'assureur du responsable seul?*, *Chronique Dalloz*, 1932.117, alsook artikel 53 van de (Franse) Wet van 13 juli 1930.

ponsabilité» (47). Veel tijd en geld worden aldus verspild tengevolge van de dualiteit van schade- en aansprakelijkheidsverzekering (48). Toch lijkt een zekere overlapping niet te vermijden (49), aangezien grotendeels dezelfde risico's het voorwerp uitmaken van beide verzekeringscategoriën. Alleen worden in de schade - en ongevalverzekering de risico's gegroepeerd aan de kant van het **gevaarsobject** (ongeacht de al dan niet aan een andere persoon toerekenbare oorsprong van het risico), terwijl in de aansprakelijkheidsverzekeringen de risico's worden samengebracht aan de kant van de **gevaarscheppende activiteiten** (50).

17. Merkwaardig is, dat de door sommige auteurs verwachte en overigens ook soms voorgestelde terugtocht van de aansprakelijkheidsverzekering ten gunste van de andere verzekeringsvormen niet heeft plaatsgevonden (51). De aantrekkingskracht van de aansprakelijkheidsverzekering en de reden van zijn overmacht op de andere vormen laat zich gemakkelijk verklaren : het risico van aansprakelijk te worden gesteld is inderdaad, van alle risico's, het aanzienlijkste en het moeilijkst te ramen, omdat het onmogelijk is de gevolgen ervan te overzien, die vaak buiten verhouding staan tot het eigen vermogen van de schadeverwekker (52).

§ 2. De sociale zekerheid

18. De **grondslag** van de sociale zekerheid is niet de idee van een aansprakelijkheid, wel van een **solidariteit** : aan de gemeenschap kent men de taak toe de ondragelijke last te verlichten die door een lid ervan werd geleden. Toch is de sociale zekerheid geen vergoedingsmechanisme zoals de burgerlijke aansprakelijkheid of de verzekering. Zij is zelfs strikt genomen niet essentieel vergoedend, doch kent forfaitaire prestaties toe volgens de wet. Deze prestaties botsen op een dubbele limiet : vooreerst zijn de beschikbare middelen onvoldoende, verder maken de gedekte risico's (zoals ziekte, arbeidsongeschiktheid...) deel uit van de «condition humaine» en zijn ze dus niet uit te schakelen (53).

(47) SAVATIER, R., *Comment repenser...*, o.c. nr. 17.

(84) SAVATIER, R., *Vers a socialisation...*, o.c., blz 10.

(49) DRION, H., *Verzekering en aansprakelijkheidsrecht*, Inaugurale Rede, Rotterdam, 1955, blz. 13.

(50) VAN GERVEN, W., o.c., nr. 4.

(51) HUBERT, F., *Socialisation des risques et responsabilité Individuelle*, Parijs, 1947.

(52) VINEY, G., *Le déclin...*, o.c. nr. 216.

(53) SAVATIER, R., *Comment repenser...*, o.c. nr. 12.

19. Voor de vergoeding van zekere risico's kan er samenloop zijn tussen de sociale zekerheid en de burgerlijke aansprakelijkheid. Een ongeval of een ziekte kan aan het slachtoffer tegelijk prestaties verlenen krachtens de wetgeving inzake arbeidsongevallen, beroepsziekten en Z.I.V.-verzekeringen en krachtens de gemeenrechtelijke regelen terzake van burgerlijke aansprakelijkheid. Het rechtvaardigheidsgevoel verzet zich nochtans tegen een cummul van beide vergoedingen (54), want al hebben beide vergoedingen een andere oorzaak (solidariteit enerzijds, foutaansprakelijkheid anderzijds), dan bestaat er toch overlapping op het stuk van de vergoeding van de economische gevolgen van lichamelijke letsels of dood! De wetgever zag zich dus voor de zware taak gesteld een volgorde te bepalen. Hij ging er van uit dat de tussenkomst van de gemeenschap om de schade te vergoeden, die door de fout van een persoon is berokkend, slechts subsidiair mocht zijn (55). Dit algemeen beginsel loste nochtant alle moeilijkheden van de ontmoeting tussen de traditionele regelen van de napoleontische burgerlijke aansprakelijkheid en de nieuwe technieken van collectieve vergoeding door de sociale zekerheid niet op. Dit wordt in het volgende hoofdstuk onderzocht.

§ 3. Voor- en nadelen van de verzekering als vergoedingstechniek

20. Uitgegaan wordt van de reeds hoger gemaakte vaststelling dat het schuldbegrip niet meer volstaat als **exclusieve rechtvaardigingsgrond** voor verschuiving van de opgelopen schade (56). De Amerikaanse jurist EHRENZWEIG nu betoogt dat in ons recht meer en meer gevallen kunnen worden aangewezen waarbij niet zozeer de schuld dan wel de rijkdom van een der partijen deze tot vergoeding verplicht (57). Men denke in dit verband niet alleen aan het artikel 1386 bis Burgerlijk wetboek, maar ook aan de risicoleer: het risico van een gevaarlijke handeling of onderneming blijft rusten op diegene die, ook al treft hem misschien geen schuld, toch economisch voordeel uit deze handeling of onderneming haalt, of geacht wordt te halen (58).

Welnu, kan niet dezelfde gedachte — dat het billijk is de schade te laten dragen door degene die daarvan het minst nadeel ondervindt

(54) VAN STEENBERGE, J., *Kumulatie van arbeidsongevallenvergoedingen met gemeenrechtelijke schadeloosstelling*, Jura Falconis, blz. 7 tot 16.

(55) SAVATIER, R., *Comment repenser...*, o.c., nr. 12

(56) Zie VAN GERVEN, W., o.c., nr. 6.

(57) EHERENZWEIG, A., *Assurance oblige. A comparative study*, 15 Law and Contemporary Problems (1950), blz. 445 e.v.

(58) In dit verband raadplege men DALQ, R.O. *Traité de la responsabilité civile, Les sources de responsabilité, Les Nouvelles de droit civil*, V, 1, nr. 188 e.v.

—verantwoorden dat, in bepaalde gevallen het begrip verzekering als grondslag voor aansprakelijkheid wordt gebruikt? Deze innovatie wordt zeer goed verwoord in de titel zelf van EHRENZWEIG's betoog «assurance oblige». In dit verband kan worden verwezen naar wat hoger reeds werd gezegd omtrent de steeds verdergaande vervanging in de Skandinavische landen van de burgerlijke aansprakelijkheid door de verzekering (59).

21. Gesteld dat de verzekering inderdaad geroepen zou zijn om in bepaalde gevallen de schuld als aansprakelijkheidsgrond te vervangen, dan moet toch worden vermeden dat de benadeelde anders wordt behandeld alnaargelang de tegenover hem staande schadeverwekker al dan niet een (toereikende) verzekering heeft afgesloten. Wat dus doorslaggevend zou moeten zijn is niet de vraag of de schadeverwekker verzekerd is, maar wel of hij, gezien de onderneming die hij voerde of de handeling die hij verrichtte ja dan neen een verzekering **had moeten nemen**.

Aansprakelijkheidsgrond zou dus niet zozeer de verzekering zelf zijn dan wel het **behoren te verzekeren**. Met andere woorden: in alle gevallen waarin een verplichting bestaat om een verzekering af te sluiten zou, steeds volgen EHRENZWEIG automatisch de schade door de verzekerde partij worden opgenomen.

Dit criterium wordt verantwoord door de beschouwing dat, als de schadeverwekker effectief verzekerd is, er schadespreiding optreedt wat de verdelende rechtvaardigheid ten goede komt; is hij het niet, dan slaat de balans door ten nadele van de in gebreke zijnde schadeplichtige.

22. Treedt men de geschetste gedachtengang bij, dan blijft nog de vraag op te lossen wanneer er een **verzekeringsplicht**, een «behoren te verzekeren» voorhanden is. Voorzeker bestaat die plicht in de gevallen waarin de wet het afsluiten van een verzekering oplegt: men denke aan de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen (60), de verzekeringsplicht in hoofde van de werkgevers (61), de campingexploitanten (62), inrichters van wielervedstrijden (63), autorijscholen (64) en tot dekking van de schade tengevolge van het gebruik van ioniserende stralen (65) of van atoomschade (66).

(59) Zie hoger, nummer 15.

(60) Wet 1 juli 1956.

(61) Wet 10 april 1971

(62) K.B. 23 december 1954, art. 15, litt. c.

(63) K.B. 21 augustus 1967, art. 14.

(64) K.B. 17 april 1968, art. 16.

(65) K.B. 28 februari 1963, art. 6 e.v.

(66) Wet van 18 juli 1966, in uitvoering van de Conventie van Parijs van 29 juli 1960 en die van Brussel van 31 januari 1963.

Maar bestaat buiten die gevallen geen morele of zelfs juridische plicht een verzekering af te sluiten wanneer men zinnens is een onderneming te voeren wanneer de tenuitvoerlegging het schade-risico voor de gemeenschap op ongewone wijze vergroot (67) of wanneer men gewoonlijk met dure en broze voorwerpen omgaat? In Frankrijk, meer wellicht dan bij ons, is de rechtspraak ertoe gekomen in zekere gevallen de afwezigheid van dekking door een aansprakelijkheidsverzekering op zichzelf reeds als een fout te bestempelen (68). De menigvuldigheid van rechterlijke uitspraken is nochtans grotendeels te verklaren door het feit dat in Frankrijk de motorrijtuigenverzekering later dan bij ons verplicht werd gesteld (69). De meeste beslissingen, waarbij de afwezigheid van een (toereikende) verzekering als fout werd bestempeld, situeren zich juist op dit terrein (70). Ook in Nederland werd aangenomen dat de vader niet verplicht is zijn fietsende dochter tegen haar aansprakelijkheid te doen verzekeren (71).

23. Het grote **bezwaar** dat tegen het prijsgeven aan de technieken van collectieve vergoeding van zekere domeinen die traditioneel door de foutaansprakelijkheid werden beheerst, wordt aangevoerd, is dat op die manier onvoorzichtigheid en lichtzinnigheid in de hand worden gewerkt (72).

LIMET heeft deze kritiek aan een zeer grondig onderzoek onderworpen (73). Uitgangspunt was hierbij de vaststelling dat deze problematiek zich veeleer op het **pedagogische** dan wel op het juridische vlak beweegt.

Ten aanzien van de preventieve werking van de burgerrechtelijke sanctie moet een onderscheid worden gemaakt tussen impulsieve schadeverwekkende handelingen enerzijds (74) en handelingen die een keuze veronderstellen anderzijds (75).

(67) Aldus VAN GERVEN, W., o.c., nr. 3.

(68) VINEY, G., *Le déclin...*, nr. 173; zie ook SUMIEN, P., *De l'obligation de s'assurer contre tout dommage qu'on peut causer à autrui en dehors du contrat lui-même*, Gaz. Pal., 1954, I, doc. 36.

(69) Wet van 21 februari 1958.

(70) Zie trib. Comm. Seine, 8 jan. 1952, RGAT, 1952, 151; Vgl. C. Bordeaux, 23 jan. 1936, D.A., 1941, 8 met Civ., 17 juni 1946, J.C.P., 1947, 2, 3382 met noot E. Caste; zie verder ook Colmar, 17 okt. 1952, D., 1953, I, 103, alsook Colmar, 15 april 1958, RGAT, 1958, 378; voor een geval buiten het terrein van de automobielverzekering, zie Cass. fr., Civ., 2 mei 1958, D., 1958, J., 490 (nalating door een reisbureau het vervoer in Brazilië te laten verzekeren).

(71) H.R. 14 februari 1969, N.J. 1969, nr. 189.

(72) Aldus ondemeer VAN GERVEN, W., o.c., nr. 5 in fine en nr. 17.

(73) LIMET, E., *Responsabilité pour faute, et prévention d'accidents*, in: Rev. dr. pén., 1967-68, 3-27.

(74) Voorbeelden van de eerste soort zijn vooral ongelukkige reacties op onvoorziene hindernissen.

(75) Zo bijvoorbeeld de beslissing zijn banden of remvoering niet te vernieuwen, te rijden in staat van vermoeidheid of na overdadig drankgebruik.

Bij de eerste reeks overtredingen spelen vermoeidheid of verstrooidheid een beslissende rol, zonder dat de schadeverwekker op het ondeelbare tijdsmoment dat het ongeval voorafgaat denkt aan de vergoeding die hij zal moeten betalen of aan een vergoeding die hem zal worden geweigerd. Gaat integendeel aan de fout een beslissing vooraf, dan spelen hierbij naast de angst in zijn vermogen getroffen te worden ook andere factoren een rol: vrees om eigen of andermans leven en gezondheid in gevaar te brengen, «la peur de faire mourir ou de faire souffrir» (76), menselijk opzicht, vrees voor wanorde of moeilijkheden, in één woord: **verantwoordelijkheidszin**.

Tot dit gevoel van ware aansprakelijkheid moeten alle leden van de gemeenschap worden opgevoed, maar de gemeenschap moet er zorg voor dragen een klaar en duidelijk, geen verminkt beeld van deze verantwoordelijkheid voor te stellen. Daartoe moeten ze loskomen van de neiging steeds en overal voor alles naar een schuldige te zoeken.

«L'humanité, aldus LIMET, perd son temps à tenter opiniâtement de se justifier ou d'accuser au lieu d'agir, de remédier, de perfectionner, de créer».

Dat de schadevergoeding als burgerlijke sanctie haar volle kracht dient te behouden bij zware fouten, wordt nochtans door niemand betwist (77). In geen enkel stelsel wordt de verzekering dan ook als enige en absolute aansprakelijkheidsgrond voorgesteld.

HOOFDSTUK II

HET SAMENGAAN VAN DE VERSCHIEDENE VERGOEDINGSTELSELS.

24. Het is de bedoeling in dit hoofdstuk twee stelsels van vergoeding tegenover elkaar te plaatsen om hun **wederzijdse beïnvloeding** na te gaan: de foutaansprakelijkheid en de sociale zekerheid, deze laatste als het mechanisme bij uitstek van schadespreiding en dus beschouwd in zijn hoedanigheid van mechanisme van collectieve vergoeding.

25. In de laatste decennia zijn weinig instellingen wellicht zo sterk veranderd als de burgerlijke aansprakelijkheid. Oorspronkelijk de enige weg om aan het slachtoffer vergoeding te

(76) LIMET, E., *Responsabilité...*, o.c., blz. 16.

(77) Zie in dit verband ondermeer LIMET, E., *Responsabilité...*, o.c., blz. 10; STRAHL, J., *Les congrès...*, o.c., blz. 265; VAN GERVEN, W., o.c., nr. 17.

geven, ziet de foutaansprakelijkheid zich sinds enige tijd in deze taak gedoubleerd door de sociale zekerheid. Beide drukken ze een moreel en sociaal ideaal uit, de ene gebaseerd op de vrijheids-idee van de mens, de andere op de idee van brede solidariteit. «A l'égard de tout institution juridique, la sécurité sociale est à la fois finalité et mécanisme», aldus DAVID-CONSTANT (78).

De coëxistentie van twee vergoedingstechnieken, de ene privaatrechtelijk, de andere publiekrechtelijk, moet onvermijdelijk tot moeilijkheden leiden, vooral in het brede veld van overlapping inzake de vergoeding van lichamelijke schade die voor de verzekerde een verlies van economisch potentieel meebrengt.

26. Er ging veel aantrekkingskracht uit van de stelling, dat de sociale zekerheid best gezien wordt als een geperfectioneerde vorm van verplichte verzekering en dat men op haar best de bestaande regeling op het stuk van de verzekering toepasselijk kan maken (79). Anderen daarentegen ontwaarden in de sociale zekerheid een volstrekt nieuw fenomeen, een «service public nouveau». De juiste oplossing wordt wellicht door SAVATIER voorgesteld: zowel de burgerlijke aansprakelijkheid als de sociale zekerheid zijn elementen in een algemeen vergoedingsstelsel; wat herdacht moet worden, is dit stelsel in haar geheel in haar taak de schade te vergoeden die aan deze beschaving inherent is. Daartoe zijn én het **foutbegrip** én de **solidariteitsidee** noodzakelijk, mits ze op een billijke en voor het slachtoffer efficiënte wijze wederzijds op elkaar worden ingesteld.

27. Onder invloed van de sociale zekerheid heeft de burgerlijke aansprakelijkheid drie bewegingen ondergaan: op zekere gebieden is ze uitgeschakeld geworden, op andere uitgebreid, op nog andere tenslotte werd ze door de sociale zekerheid dankbaar gebruikt. Elk van die drie aspecten, uitschakeling, gebruik en uitbreiding, worden hierna achtereenvolgens nader onderzocht.

1. Uitschakeling

28. De eliminatie van de burgerlijke aansprakelijkheid geschiedde op twee manieren: enerzijds door amputatie van een deel van zijn gebied, anderzijds door de verschijning van zekere feitelijke of wettelijke immuniteiten (80). Het gebied van de vergoeding van

(78) DAVID-CONSTANT, S., *L'influence de la sécurité sociale sur la responsabilité civile*, J.T., 1965, 241-244, blz. 241.

(79) GRANGER, R., *L'influence de la sécurité sociale sur la responsabilité civile*, Droit social, 1955, blz. 500-517 en 573-582.

(80) DAVID-CONSTANT, S., *L'influence...*, o.c., blz. 241.

arbeidsongevallen en beroepsziekten is reeds grotendeels een door de sociale zekerheid ingepalmd terrein. Niet alleen worden de wettelijke vergoedingen toegerekend ook ingeval van schuld van de werknemer of werkgever, daarenboven beschikken de gemachtigde verzekeringsinstellingen (of het Fonds voor Arbeidsongevallen) in geen geval over een verhaal tegen de werkgever ten belope van de aan het slachtoffer gedane uitkeringen : geen wettelijke subrogatie is voorzien. Toch is de overwinning van de sociale zekerheid niet volledig ; de burgerlijke aansprakelijkheid herneemt terecht zijn plaats indien er sprake is van een fout die niet verbonden is aan de arbeidsvoorwaarden, zoals een (zelfs lichte) fout van derde of opzet van de werkgever. Hiermee zijn we bij de zg. immuniteiten beland : de werkgever en zijn aangestelden genieten, zo zegt men een burgerrechtelijke immuniteit. In beginsel kan hij door zijn werknemer niet in recht worden gedaagd op grond van artikel 1382 B.W. voor dat gedeelte van de schade dat voor de verzekering is vergoed. Toch is zijn immuniteit niet volledig : ingeval van opzet kan hij wel rechtstreeks debiteur van zijn werknemer worden, hij kan zich op geen immuniteit beroepen inzake ongevallen op de weg van en naar het werk, hij kan door het slachtoffer worden aangesproken voor alle morele en/of stoffelijke schade.

2. Gebruik van coëxistentie

29. In andere sectoren zijn vergoeding op grond van fout (burgerlijke aansprakelijkheid) en op grond van solidariteit (sociale zekerheid) naast elkaar blijven bestaan, ook met betrekking tot de vergoeding van deze schade die hun gemeenschappelijk voorwerp uitmaakt : de aantasting van het economisch potentieel tengevolge van letselschade of dood. VINEY onderscheidt in verband met deze coëxistentie twee technieken (81). De eerste is de **optie** ; het slachtoffer heeft de mogelijkheid, maar ook de plicht te kiezen tussen de sociale zekerheidsuitkering en de vergoeding verschuldigd door de schadeverwekker. De tweede is het **verhaal** vanwege de uitbetalingsinstellingen op de aansprakelijke persoon. Omdat beide stelsels dus in de praktijk in ruime mate samengaan, legt VINEY er de nadruk op dat de ontwikkeling van de technieken van collectieve vergoeding niet noodzakelijk een teruggang voor gevolg hebben van de burgerlijke aansprakelijkheid (82).

30. In beginsel is het voor het slachtoffer **gunstig** twee schuldenaars te hebben voor eenzelfde schadepost. Toch verzet de

(81) VINEY, G., *Le déclin...*, o.c., nr. 10 en volgende.

(82) VINEY, G., *Le déclin...*, o.c., nr. 53.

rechtvaardigheid en zich tegen, dat de gelaedeerde uit die toestand profijt trekt om zich aldus te verrijken én ten laste van de schadeverwekker, én ten laste van de gemeenschap.

Het cumulatieverbod is dan ook algemeen aanvaard in de sociale zekerheid, naar het model van wat reeds lang gold op het stuk van de private schadeverzekering. (Het zou verkeerd zijn uit de gelijkenis van de sociale zekerheid met, wat op het vlak van de private verzekering, een personenverzekering is, af te leiden, dat er, zoals in deze wel cumulatie mogelijk zou zijn (83).

31, Door zich tot de sociale zekerheidsinstellingen te wenden, heeft het slachtoffer de zekerheid vergoed te worden en grotendeels te ontsnappen aan proceskosten en aan het risico van insolventie. Toch is de tenlasteneming door de collectiviteit slechts **voorlopig**. Inderdaad wordt, met voorbehoud van wat hoger werd geschreven in verband met de arbeidsongevallenwet, door de verscheidene wetten aan de uitbetalende organismen een verhaal toegekend tegen degene die, in de burgerrechtelijke zin van het woord, aansprakelijk is voor de verwezenlijking van de schade. VINEY spreekt in dit verband van «le rejet par la collectivité sur l'individu, auteur du dommage, de l'indemnisation qu'elle a d'abord prise en charge» (84). De beschouwingen die aan deze verhaalsregeling ten gronde liggen zijn ondermeer de zorg, de preventieve functie van de foutaansprakelijkheid intact te houden en de financiële last voor de collectiviteit te verlichten ; tenslotte ook de beschouwing dat, zo men door het cumulatieverbod aan het slachtoffer verbiedt zich te verrijken het op zijn minst onbillijk zou zijn de schadeverwekker van datzelfde cumulatieverbod te laten profiteren (85).

Zo blijkt dat de omstandigheid dat de door hem berokkende schade door de ziekteverzekering is gedekt, de schadeverwekker niet van zijn burgerlijke aansprakelijkheid ontslaat : hij zal ofwel onmiddellijk door het slachtoffer worden aangesproken, ofwel in een tweede fase door de verzekeringsinstelling. De sociale zekerheid werkt dus niet steeds een schadespreiding in de hand.

Wel vergoedt ze in alle gevallen het slachtoffer, ook waar geen fout de schade veroorzaakte en het slachtoffer louter burgerrechtelijk gezien de schade zelf had moeten dragen ; telkens echter wanneer een fout aan de schadeverwekker kan worden aangewreven gebeurt de uiteindelijke afwerking krachtens het aloude procédé van de schadeverschuiving van een enkeling op de andere.

(83) GRANGER, R., *L'influence...*, o.c., nr. 6 ; VAN DE PUTTE, R., *Handboek...*, o.c., blz. 150.

(84) VINEY, G., *Le déclin...*, o.c., nr. 53.

(85) GRANGER, R., *L'influence...*, o.c., nr. 7.

3. **Uitbreiding van de burgerlijke aansprakelijkheid onder invloed van de sociale zekerheid**

32. Het zou volstrekt verkeerd zijn de burgerlijke aansprakelijkheid als de verliezende partij te zien in de confrontatie met de sociale zekerheid. Een gans andere indruk krijgt men als men zijn aandacht richt op de ontwikkeling van de burgerlijke aansprakelijkheid in zekere domeinen waar ze, los van de sociale zekerheid, alleen heerst.

De sociale zekerheid, zoals elke juridische instelling, is tegelijk én een techniek én een filosofie : de onderliggende, of zo men wil de overheersende gedachte dat de **menselijke solidariteit** eist dat geen lichamelijke schade onvergoed mag blijven is ook voor overzetting op andere vergoedingsstelsels vatbaar.

Het lijkt wel, aldus DAVID-CONSTANT (86), dat ook waar de sociale zekerheid niet van toepassing is, hetzelfde resultaat van dat andere vergoedingsmechanisme wordt verwacht : de burgerlijke aansprakelijkheid. Zo althans kan men zeker rechterlijke beslissingen interpreteren, waarbij, om de vergoeding van lichamelijke schade te bekomen onder invloed dus van de solidariteitsgedachte en van een zekere sociale gezindheid, de traditionele toepassingsvoorwaarden van de onrechtmatige daad enigszins soepel en op een voor het slachtoffer gunstige wijze werden geïnterpreteerd. Men kan hiervoor bijvoorbeeld wijzen op de objectivering van het foutbegrip (87), op de vooral in Nederland recent verkondigde leer van de redelijke toerekening als alternatief voor de traditionele causaliteitsvoorwaarde (88), en inzake de schade zelf op de versoepeling van de ontvankelijkheidsvereiste ten gunste van de aanspraken van de concubine.

HOOFDSTUK III

BEDENKINGEN OVER EEN TOEKOMSTIG SAMENGAAN VAN BURGERLIJKE AANSPRAKELIJKHEID EN SOCIALE ZEKERHEID.

33. Wat in dit hoofdstuk wordt beschreven, is niet meer dan een poging om, vertrekkende vanuit de eigen aard van de burgerlijke aansprakelijkheid, en met de vernieuwde inzichten door de sociale zekerheid verschaft, te komen tot een «**service général de sécurité**» die tegelijk én aansprakelijkheid én verzekering opheft (89). De rol van de traditionele foutaansprakelijkheid is, zo zeiden we reeds,

(86) DAVID-CONSTANT, S., *L'influence...*, o.c., blz. 243.

(87) Zie hierover hoger, nummers 9 en 10.

(88) O.m. voorgehouden door KOSTERS, H., *Causaliteit en voorzienbaarheid*, o.c., en BLOEMBERGEN.

dubbel: **schadevergoeding** en **foutpreventie**. Beide doeleinden zijn op zichzelf natuurlijk waardevol, maar het is zeer de vraag of de koppeling van beiden, zoals die thans bestaat, gunstig is. Want in het huidig aansprakelijkheidrecht wordt de schadevergoeding gebonden aan de voorwaarde dat er een fout is bedreven, de civielrechtelijke foutbestrafing aan de voorwaarde dat er schade is geleden. Zo komen we voor de toestand te staan dat schade slechts vergoed wordt als ze door een foutief optreden is veroorzaakt (wat onbillijk is voor het slachtoffer), en dat de civiele sanctie optreedt in de mate van de geleden schade (wat onbillijk is voor de schadeverwekker die, door een misschien lichte fout, zware schade heeft veroorzaakt).

De sociale zekerheid en de schade- en personenverzekeringen corrigeren de eerste, de aansprakelijkheidsverzekeringen, de tweede lacune. Zou echter niet het uitgangspunt van het éénvormig vergoedingsstelsel, dat we ons tot doel hebben gesteld, de loskoppeling moeten zijn van beide factoren, schadevergoeding en foutpreventie?

34. De afwikkeling van een schadegeval zou in **twee fasen** geschieden. In een eerste stadium zou alleen de integrale vergoeding door de collectiviteit van alle schade die het recht van het slachtoffer krenkt centraal staan, ongeacht de fout. In de tweede fase zou de fout — maar dan alleen de fout, geenszins de schade — richtsnoer zijn van een aansprakelijkheidsvordering vanwege de collectiviteit tegen de schadeverwekker.

35. Het is vanzelfsprekend dat een automatische en integrale vergoeding van volstrekt alle schade, hoe zeer ook van **billijkheidsstandpunt** uit gezien bevredigend, op een **economisch** bezwaar stuit. Men kan inderdaad niet voorbijgaan aan het door alle auters aangehaalde argument van de ontoereikendheid der gemeenschapsmiddelen in het licht van de menigvuldigheid der risico's. «A la différence des besoins humains, aldus SAVATIER, les ressources de la collectivité ne sont pas, comptablement, illimitées» (90).

Om die reden lijkt het wellicht noodzakelijk het voorgestelde stelsel «vooralnog» te beperken tot de vergoeding van de lichamelijke schade, met uitsluiting van de zaakschade, die in het algemeen geringer is en waarvan het sociaal belang minder aanzienlijk lijkt (91).

Over welke middelen zou de gemeenschap kunnen beschikken? Als antwoord op die vraag moet, m.i., een duidelijk onderscheid worden

(89) Aldus de vooropstelling van SAVATIER, R., *Comment repenser...*, a.w., nr. 28.

(90) SAVATIER, R., *Comment repenser...*, o.c., nr. 28.

(91) HOEKEMA, A., o.c., blz. 152.

gemaakt tussen de schade die door de gemeenschap op **definitieve** wijze wordt gedragen enerzijds, en degene die ze slechts **voorlopig** ten laste neemt anderzijds. Voor wat dit laatsts betreft: het blijkt inderdaad wenselijk te zijn, ook vanuit overwegingen terzake van preventie en repressie, schade die door zware fout is veroorzaakt door de gemeenschap op de verwekker te doen verhalen. Hierop wordt straks teruggekomen. Het probleem van de financiering stelt zich dus alleen voor de schade, die niet door een foutieve tussenkomst werd verwekt of althans niet (en dit is een afwijking met het huidige recht) door een fout die zo zwaar is dat ze op het civiele vlak lijkt te moeten worden bestraft. Deze schade, die dan dus definitief ten laste van de gemeenschap zou blijven, zou dan worden omgeslagen over al diegenen die aan het risico zijn onderworpen. Of dit nu gebeurt onder de vorm van premies, van bijdragen of van belastingen is slechts een technische en bijkomstige kwestie, die afhangt van de mate van nationalisatie van het stelsel (92). Dat door deze manier van schadespreiding, ongeacht het gekozen procédé, de last van elk gemeenschapslid enigszins zal worden verhoogd, is te verwachten. Maar zal niet elkeen graag deze verhoging dragen, als hij in ruil daarvoor de zekerheid krijgt voor elke letselschade op een efficiënte en vlugge wijze vergoed te worden zonder de prangende noodzaak een fout bij de tegenpartij te onderkennen en... te bewijzen? Des te meer, als hij daardoor tevens de zekerheid krijgt niet in te staan, of althans niet geheel, voor schade die hij door een lichte fout verwerkt?

36. Is versnippering van de schade over de leden van de gemeenschap dus de regel, dan eisen de preventie en repressie van bepaalde fouten en de economische noden van het voorgestelde vergoedingsstel toch dan in bepaalde gevallen de schade, die in een eerste fase in het belang van het slachtoffer door de gemeenschap te haren laste is genomen, in een tweede beweging door de gemeenschap op de schadeverwekker wordt afgeschud. Dit verhaal zou beheerst worden door een dubbele regel: het zou enkel bestaan in gevallen van wettelijke fout, en het zou uitgeoefend worden in de mate van de zwaarte van deze fout.

Het verhaal van de gemeenschap zal dus niet noodzakelijk het volledige bedrag van de inmiddels aan het slachtoffer reeds uitbetaalde vergoeding tot voorwerp hebben.

Integendeel zou deze civiele sanctie, naar het model van de penale, door de rechter in elk geval afzonderlijk worden toegemeten volgens

(92) Ondermeer VINEY (o.c., nr. 228) en SAVATIER (*Les métamorphoses o.c.*, hoofdstuk XII, paragraaf 3, B) stellen voorop dat een nationalisatie of althans rationalisatie een kostenbesparing zouden kunnen verwekken.

de persoonlijkheid van de schadeverwekker en volgens de ernst van de door deze bedreven fout.

Het lijkt dat dit een noodzakelijke voorwaarde is om de civiele sanctie, zowel op preventief als op repressief vlak, terug te brengen naar het domein waar ze thuishoort. Dan wordt de fout opnieuw een volwaardige factor in de opvoeding tot verantwoordelijkheidszin, en niet langer een instrument in handen van het slachtoffer, dat door deze haast naar willekeur wordt gebruikt om vergoeding te bekomen.